

تلاش‌های

نگاهی تاریخی به موضوع ارث

محمد زینالی اناری

جامعه‌شناس و پژوهشگر اجتماعی

مفهوم یا ماهیت ارث بازمی‌گردد به سیاست‌های خاندانی حفظ سرمایه و منابع معیشتی در نظام سنتی ایلداری و خاندان‌های پراکنده در ایران که در دل نظام معرفتی، نظام فقهی خاص خود را برای تنظیم منابع اقتصادی تأسیس کرده‌اند. این نوع نگاه محافظه‌کارانه به منابع، با گذر نظام اجتماعی ایرانی از بافت سنتی به نوین، بازهم قواعد خاص خود را داشته و بخش لاینفکی از حفظ سرمایه و منابع معیشتی در جامعه فعلی است.

با اینکه نظام اجتماعی با بافت نوین خود این قوانین یا قواعد حفظ سرمایه را به چالش می‌کشد، به نظر می‌رسد ثروت موروثی در وضعیت فعلی، به نوعی گنج یا ثروت محدود و کمیاب تبدیل شده است، زیرا غالب خانواده‌های هسته‌ای امروزی بویژه در کلانشهرها، نه خاندان بزرگ و صاحب ثروتی دارند و نه در ذیل ایل و قبیله‌ای جای می‌گیرند. در نتیجه در موارد معدودی که میراثی همچون چندصد متر زمین از نسل قبل به دست‌شان می‌رسد و نظام فقهی و حقوقی نیز آن را به رسمیت می‌شناسد، بر سرش چالش کمیابی به وجود می‌آید. شاید وضعیت اقتصادی فعلی که ارزش‌های خردورانه سود را که ناشی از آفرینش‌گری در بازار کار است به محاق برده، در پرتکرار شدن موارد میراث‌خاندانی به عنوان سرمایه و منابع معیشتی مؤثر است. بنابراین به سبب افت سرمایه‌های فکری و نیروی کار انسانی، همه توجه‌ها به بازمانده‌های ملکی معطوف شده است.

بدین ترتیب خانه‌های قدیمی و شناخته‌شده‌ای که از گذشته به یادگار مانده‌اند و تا چندی پیش همه در حفظ‌شان می‌کوشیدند، در شراکت با انبوه‌سازان از میان می‌روند و علت آن افت سرمایه خانواده‌های مولد و بعضاً ارزش بالای لوازم مصرفی جدید است. علت دیگر آن است که ارزش‌های اجتماعی معطوف به حفظ ایل و خاندان حتی در شهرهای کوچک کم‌رنگ شده و جای خود را به تأمین معیشت زندگی داده است. در نتیجه ارث و میراث‌خاندانی برای خانواده‌هایی که احساس شکست اقتصادی دارند همچون گنج یا آب حیات عمل می‌کند و چه بسیار برادران و خواهرانی که بر سر آن به هم تاخته و با هم درمی‌افتند.

این موضوع یعنی چالش کمیابی که ناشی از تنگنای اقتصادی و گسترش مصرف‌گرایی است، سبب می‌شود ارزش‌های خانوادگی و خویشاوندی در برابر ارزش‌های مادی رنگ ببازند و در بخش‌های پراکنده‌ای از جامعه درگیری‌های مزمن خانوادگی رخ دهد. چگونه می‌توان جامعه را در برابر این نوع آسیب مقاوم و تاب‌آور کرد تا به وقت ضرورت اقتصادی همبستگی‌های خویشاوندی‌اش فروپاشد؟

نظام فقهی حقوقی و سیاست‌های قضایی با رویکرد کنترل‌گرانه خود، تنها تنش‌های مخاطره‌آمیز را کنترل می‌کنند و برای حل این چالش کافی نیستند. ما در این زمینه به برنامه‌های اجتماعی و فرهنگی نیاز داریم که همچنان از ارزش‌های انسانی و خانوادگی حراست و مردم را در برابر تنش‌های ناشی از چالش کمیابی حفاظت کنند. شاید زمانی همسفرگی و حفظ حریم خانواده با روش‌های آیینی، نزدیکی خانواده‌ها و اقتدار بزرگان کافی بود، اما امروز به ارزش‌هایی درونی و مضامین اخلاقی نیاز داریم که از طریق ادبیات شفاهی و مکتوب، شعر و سینما قابل انتقال باشند و در جماعت‌های شهرنشین امروزی که در معرض چالش اقتصادی قرار دارند درونی شوند.

تعریف ساده‌ای از ارث

گفتنی است بعد از فوت هر شخص یکی از مسائل حقوقی که بازماندگان را درگیر می‌کند، مقوله تقسیم ارث یا ماترک است. در جریان تقسیم ارث تعیین افرادی که می‌توانند از ماترک متوفی سهمی داشته باشند بسیار مهم است و باید تعیین شود چه کسانی بعد از متوفی صاحبان اموال وی هستند. در واقع افراد به موجب روابط نسبی (پیوند خونی) یا روابط نسبی (ازواج) از متوفی ارث می‌برند. پیش از آنکه به طبقات ارث و سهم هر یک پرداخته شود ابتدا لازم است تعریفی از ارث ارائه داده شود. ارث به مال یا اموالی گفته می‌شود که چه به صورت پول، زمین، ملک، ماشین و... (منقول) و غیرمکتوب) بعد از مرگ هر شخص برای بازماندگان به جای‌گذاشته می‌شود. اصطلاح دیگری با عنوان ماترک نیز به همین معنا است.

برخورداری از ارث جد

در صورت فوت والدین

حالتی وجود دارد که در آن ممکن است فرزندی زودتر از والدین خود فوت کند، این سؤال مطرح می‌شود که آیا ورثه‌اش از جد پدری او ارث می‌برند یا خیر؟ ممکن است در مسأله ارث گاهی فرزند یا فرزندان زودتر از والدین فوت کنند. در این صورت اگر فرد دارای فرزندان باشد براساس قانون آنها از جد پدری ارثی نخواهند برد. به بیانی دیگر وقتی کسی زودتر از والدین خود فوت شود، ورثه‌اش از جد پدری خود ارثی نخواهند برد. به زبان ساده براساس قوانین، شخص مرده از کسی ارث نمی‌برد تا آن مال به بازماندگانش منتقل شود.

در صورت داشتن طلب از فردی

که مرحوم شده چه باید کرد؟

سهم‌الارث هر شخص بخشی از اموال او به حساب می‌آید. بنابراین اگر طلبکاری از فرد متوفی وجود داشته باشد، می‌تواند طلب خود را از سهم‌الارث بردارد. البته در این میان مودی وجود دارد، آن هم این است که اگر فرد زده باشد، برداشت آن توسط طلبکار ممکن نخواهد بود. برای توقیف سهم‌الارث باید حتماً انحصار وراثت را در اختیار داشت و گواهی انحصار وراثت از شورای حل اختلاف آخرین محل اقامت متوفی گرفته خواهد شد.

طبقه‌بندی تریبی وراث

قانون از طبقات وراث سخن گفته و براساس آن از ۳ طبقه وراث نام برده است که هر یک از این طبقات خود درجه‌بندی دارند که در ذیل می‌خوانید:

درجه اول: پدر، مادر، فرزند
درجه دوم: نوه
درجه سوم: نتیجه
درجه چهارم: ننیبه
درجه اول: خواهر، برادر، پدربزرگ، مادر بزرگ
درجه دوم: فرزندان خواهران و فرزندان برادران هر چند که پایین رود و جد و جد هر چند که بالاتر رود.
طبقه سوم
درجه اول: عمه، عمو، دایی، خاله
درجه دوم: فرزندان عمه، فرزندان عمو، فرزندان دایی، فرزندان خاله

ارث

حفظ بنیان خانواده‌ها در سال‌های قدیم به اندازه‌ای مهم بود که بیشتر اعضای فامیل سعی می‌کردند با چشم‌پوشی و بخشش و استفاده از قدرت و پادرمیانی ریش‌سفیدهای اقوام به نوعی پیوندی را حفظ کنند اما حالا به مرور زمان با بالا رفتن تورم و افزایش مشکلات اقتصادی و به موازات آن کاهش فرهنگ همبستگی در میان خانواده‌ها، شاهد هستیم که دامنه مشکلات در حوزه ارث افزایش یافته و موجب ازدیاد پرونده‌ها و پتلان وقت سیستم قضایی کشور شده است

عکس: توتینی است

اگر یکی از ورثه خارج از کشور باشد، چه باید کرد؟

او در ادامه اضافه می‌کند: اگر یکی از ورثه خارج از کشور باشد باید وکلانته‌های در قالب کاری به فردی بدهد تا او حق اداره کردن مال را داشته باشد، این فرد هم می‌تواند از ورثه باشد و هم فردی خارج از ورثه و غریبه باشد. اینجا ممکن است سؤالی پیش بیاید مبنی بر این که آیا وکیل می‌تواند حق موکل را بخورد یا خیر؟ باید در جواب گفت که خیر نمی‌تواند چون، چنانچه وکیل کاری را که به صلاحیت موکل نباشد، انجام عقد منفسخ می‌شود. این عقد زمانی انجام می‌شود که به عنوان نمونه پدری نگران این است که با به نام‌زدن مالی، فرزندش آن مال را به فروش برساند، در این صورت با صلح عمری نگرانی از فروش مال برطرف می‌شود، در عین حال هم فرزند می‌تواند تا وقتی که پدرش در قید حیات است، آن مال را در اختیار داشته باشد.

مالی که صلح عمری می‌شود هم می‌تواند برای فرزند باشد و هم برای هر شخص دیگری. مسأله‌ای که در این صلح مطرح است این که فرد صرفاً می‌تواند از آن مال استفاده کند و قدرتی برای فروش آن ندارد اما بعد از فوت به عنوان ارث مال در اختیار ورثه قرار گرفته و می‌تواند آن را به فروش برساند. نوع دیگری از صلح هم وجود دارد به نام صلح رقبی، در این نوع از صلح که به مدت مشخص از یک سال تا هزار سال است، برای این موضوع کاربرد دارد که برخی می‌خواهند مدت صلح کوتاه باشد یا این که خیلی بلند باشد و برای نواندگان باقی بماند.

جعل اثر انگشت

یکی از سؤالات رایج در خصوص ارث، مبحث اثر انگشت است. شاید در فیلم‌ها دیده باشیم یا حتی داستان‌هایی از بزرگ‌ترها یا سایرین شنیده باشیم، مبنی بر این که از فرد هنگامی که به

صلح عمری و فواید آن

در برخی از مواقع فرد می‌خواهد فرزند یا شخص دیگری از اموالش منتفع باشد اما نتواند آن را به فروش برساند، این حقوق‌دان در صورت سنخش می‌شود، اگر مازاد بر ثلث نباشد که مانعی ندارد اما در صورتی که مازاد بر ثلث باشد، اگر هر کدام از ورثه تأیید کنند، وصیتنامه تنفیذ می‌شود اما از حق الارث او کم می‌شود؛ اما اگر تأیید نکنند تا همان یک سوم نافذ است.

حالا در نظر بگیرید، شخصی فوت می‌شود و بین فرزندان او، فرزند صغیر وجود دارد. این وکیل دادگستری در زمینه تقسیم ارث در چنین خانواده‌ای می‌گوید: طبق قانون اگر بین ورثه شخصی محجور باشد یعنی دختر زیر ۹ ساله و پسر کمتر از ۱۵ ساله باشد، در این زمان تقسیم ارث الزاماً باید در دادگاه صورت بگیرد، یعنی هر یک از ورثه باید دادخواست دهند. اگر فردی دادخواست ندهد، طبق قانون می‌توان درخواست ابطال تقسیم نامه ارث را که از دادگاه نبوده، داد. ورثه می‌توان تمام مایملک را به دیگری به عنوان ارث واگذار کرد؟ حالا این سؤال مطرح می‌شود که چگونه شخص می‌تواند کل دارایی خود را به فرزند یا شخص دیگری به ارث تحت عنوان وصیت بدهد؟ میرزایی در پاسخ به این شبهه می‌گوید: شخص تنها می‌تواند یک سوم از مایملک خود را در قالب وصیت بدهد، تمام املاک یعنی صدرصد آن را در زمان حیات می‌توان به نام هر شخص دیگری زد ولی در قالب وصیتنامه این کار امکان‌پذیر نیست.

موضوع را روشن‌تر کرد، در نظر بگیرید که پدری ۳ فرزند دارد و دارای دو خانه و یک ماشین است. وصیت می‌کند که ماشین بعد از فوت به دخترش برسد، در این صورت سنخش می‌شود، اگر مازاد بر ثلث نباشد که مانعی ندارد اما در صورتی که مازاد بر ثلث باشد، اگر هر کدام از ورثه تأیید کنند، وصیتنامه تنفیذ می‌شود اما از حق الارث او کم می‌شود؛ اما اگر تأیید نکنند تا همان یک سوم نافذ است.

خود را دارد. دو سوم دیگر برای وکیل دادگستری، ابتدا با اشاره به قانون مدنی در خصوص ارث، به ایران، توضیح می‌دهد: بر اساس قانون هر شخصی می‌تواند منافع مال خود را برای بعد از فوت به شخصی تملیک کند، همچنین به شخصی که کارهای متوفی را انجام می‌دهد، وصی می‌گویند و در حقیقت به وصی مالی تعلق نمی‌گیرد و اداره امور متوفی را برعهده دارد. وقتی که می‌گوییم، شخصی وصیت می‌کند، معمولاً این سؤال اذهان را درگیر می‌کند که آیا یک نفر می‌تواند کل مال خود را وصیت کند؟ بر اساس قانونی مدنی و مبنای فقهی هر شخصی صرفاً حق دخالت به اندازه یک سوم از اموال

گزارش

مهاقوی قلب

خبرنگار

ارث میخنی است که از دیرباز در فرهنگ ما وجود داشته و از همان زمان‌های قدیم نیز سبب اختلافات درون خانوادگی زیادی شناخته می‌شد، هر چند حفظ بنیان خانواده‌ها در سال‌های دور به اندازه‌ای مهم بود که بیشتر اعضای فامیل سعی می‌کردند با چشم‌پوشی و بخشش و استفاده از قدرت و پادرمیانی ریش‌سفیدهای اقوام به نوعی پیوندهای خانوادگی را حفظ کنند اما حالا به مرور زمان با بالا رفتن تورم و افزایش مشکلات اقتصادی و به موازات آن کاهش مرادوات در میان خانواده‌ها، شاهد هستیم که دامنه این مشکلات افزایش یافته و موجب ازدیاد پرونده‌ها و پتلان وقت سیستم قضایی کشور شده است. از سویی دیگر، پایین بودن آگاهی‌های حقوقی نیز می‌تواند به دل‌نگرانی‌ها یا مغیون شدن افراد بازمانده منجر شود، از این رو در درجه اول کار فرهنگی و در درجه بعدی افزایش آگاهی‌های حقوقی می‌تواند در کاهش آمار پرونده‌های مربوط به ارث مؤثر باشد. در این خصوص اغلب پرسش‌های زیادی بعد از فوت افراد یا حتی در زمان حیات در خصوص وصیتنامه ایجاد می‌شود که دانستن آن‌ها می‌تواند مشکلات حقوقی را در این حوزه کاهش دهد.

خود را دارد. دو سوم دیگر برای وکیل دادگستری، ابتدا با اشاره به قانون مدنی در خصوص ارث، به ایران، توضیح می‌دهد: بر اساس قانون هر شخصی می‌تواند منافع مال خود را برای بعد از فوت به شخصی تملیک کند، همچنین به شخصی که کارهای متوفی را انجام می‌دهد، وصی می‌گویند و در حقیقت به وصی مالی تعلق نمی‌گیرد و اداره امور متوفی را برعهده دارد. وقتی که می‌گوییم، شخصی وصیت می‌کند، معمولاً این سؤال اذهان را درگیر می‌کند که آیا یک نفر می‌تواند کل مال خود را وصیت کند؟ بر اساس قانونی مدنی و مبنای فقهی هر شخصی صرفاً حق دخالت به اندازه یک سوم از اموال

صورتی که فرزندی حاصل از ازدواج موقت وجود داشته باشد، همچون سایر فرزندان متوفی از وی ارث می‌برد. نکته: در صورتی که متوفی هیچ وارثی نداشته باشد، تصمیم‌گیری در خصوص اموال متوفی به دولت واگذار می‌شود (ماده ۸۶۶ قانون مدنی و ۳۲۷ قانون امور حسبی.)